

Vilniaus komercinio arbitražo teismo procedūros reglamentas (2023): kas naujo?

Vitalija Baranovienė

Vilniaus komercinio arbitražo teismo pirmininkė

Šiame straipsnyje apžvelgiami Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamento, įsigaliojusio 2023 m. sausio 1 d., pagrindiniai pakeitimai ir naujovės.

2022 m. lapkričio 17 d. Vilniaus komercinio arbitražo teismo (VKAT) valdyba patvirtino VKAT arbitražo procedūros reglamento (toliau Reglamentas) pakeitimus, įsigaliojusius 2023 m. sausio 1 dieną. Reglamentas papildytas nuostatomis dėl arbitražo proceso finansavimo atskleidimo, arbitražo bylų sujungimo, užstato arbitražo išlaidoms užtikrinti, taip pat peržiūrinti arbitražo rinkliavų dydžius. Nauja Reglamento redakcija su priedais pateikiama VKAT interneto svetainėje (arbitrazas.lt).

1. ARBITRAŽO PROCESO FINANSAVIMO ATSKLEIDIMAS (51 STRAIPSNIS)

Arbitražo proceso finansavimas iš esmės yra ginčo šalies išlaidų, patiriamų arbitražo procese, finansavimas, pasitelkiant trečiąsias šalis ir tarpautiniu mastu žinomas kaip „trečiosios šalies finansavimas“ (angl. *Third-Party funding*). Nors bylinėjimosi išlaidų finansavimo apibrėžimų gali būti įvairių, paprastai jis apibūdinamas kaip susitarimas, kuriuo trečiasis asmuo (angl. *third-party funder*), kuris nėra ginčo šalis, suteikia finansavimą ar kitą materialinę paramą ginčo šaliai (paprastai ieškovui arba ieškovui atstovaujantiems advokatų kontorai) už atlygį, kurio mokėjimas priklauso nuo ginčo baigties¹.

VKAT Reglamente finansuotojas apibrėžiamas kaip arbitražo bylos šalimi nesantis asmuo, teikiantis finansavimą arbitražo bylos šaliai arbitražo išlaidoms padengti ir turintis suinteresuotumą bylos baigtimi².

Praktiškai finansuotojo suinteresuotumas bylos baigtimi gali būti ne tik finansavimo teikimas ginčo šaliai. Investiciniai fondai dalijasi ginčų sprendimo administravimo patirtimi ir įgūdžiais, bendradarbiauja su ginčo šalimi siekiant nustatyti ginčo bylos strategiją, efektyviai valdyti ginčo išsprendimo ir priteistos kompensacijos išieškojimo procesus³.

Kiekvienu atveju finansuotojas gali sukurti interesų konflikto situacijų arbitražo teismui, t. y. ginčą nagrinėjantiems arbitrams. Todėl finansavimo atskleidimas laiku prisideda prie sklandesnio arbitražo proceso ir leidžia išvengti gaišaties sprendžiant dėl galimų nušalinimų.

VKAT 2023 m. Reglamentas papildytas nauju 51 straipsniu, reglamentuojančiu arbitražo finansavimo atskleidimą. Šio straipsnio 1 dalyje numatyta šalies pareiga nedelsiant, bet ne vėliau kaip per 7 dienas nuo sutarties su finansuotoju ar finansuotojais sudarymo, informuoti VKAT sekretoriatą, arbitražo teismą ir bylos šalis apie tokios sutarties egzis-

¹ United Nations Commission on International Trade Law Working Group III (Investor-State Dispute Settlement Reform), *Report on the Work of Its Thirty-Seventh Session (New York, 1–5 April 2019)*, 2019, p. 2. Prieiga per internetą: <https://uncitral.un.org/en/working_groups/3/investor-state>, [žiūrėta 2023-09-14].

² VKAT Reglamento (2023) skyrius „Sąvokos“, <<https://www.arbitrazas.lt/arbitrazo-reglamentas.htm>>.

³ KUNDROTAITĖ, Raimonda. Bylinėjimosi išlaidų finansavimas: praktiniai patarimai ir tarptautinės tendencijos. *Arbitražas: teorija ir praktika*, 2021, Nr.VII, p. 82.

tavimo faktą bei atskleisti patį finansuotoją ar finansuotojus.

Reglamento 51 straipsnio 2 ir 3 dalys skirtos tolesniems veiksams, atsižvelgiant į tai, kuriuo metu įvyksta atskleidimas – iki ar po arbitražo teismo suformavimo, reglamentuoti. Kai atskleidimas įvyksta iki arbitražo teismo suformavimo (51 straipsnio 2 dalis), VKAT sekretoriatas praneša apie atskleistą finansavimą skiriamiems ar jau paskirtiems arbitrams dėl galimų interesų konfliktų patikrinimo. Prireikus VKAT sekretoriatas gali pareikalauti iš šalies papildomos informacijos. Šaliai atskleidus finansavimą po arbitražo teismo sudarymo (51 straipsnio 3 dalis), kiekvienas arbitras per 15 dienų nuo tokio atskleidimo turi raštu pranešti apie visas aplinkybes, galinčias kelti pagrįstų abejonų dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo.

Atitinkamai VKAT 2023 m. redakcijos Reglamento 42 straipsnis papildytas nauja 4 dalimi⁴, numatančia arbitražo teismo teisę atsižvelgti į finansuotojo buvimo faktą sprendžiant dėl arbitražo išlaidų ir jų paskirstymo.

2. ARBITRAŽO BYLŲ SUJUNGIMAS (21¹ STRAIPSNIS)

Per VKAT daugiau nei 20 metų praktiką ne kartą yra pasitaikę situacijų, kuriomis buvo sprendžiamas bylų sujungimo klausimas. Tokių situacijų kyla, kai šalys pateikia atskirus ieškinius pagal tą patį arbitražinį susitarimą, taip pat situacijų, kai inicijuojamos bylos iš tų pačių teisinių santykių, bet pagal skirtingus arbitražinius susitarimus. Taip pat yra buvę atvejų, kai šalys savarankiškus ieškinius viena kitai pagal tą patį arbitražinį susitarimą pateikia vienu metu.

Bylas sujungti gali būti labiau ekonomiška ir tai padėtų taupyti šalių laiką ir sutaupyti lėšų sprendžiant kilusį ginčą, taip pat išvengti skirtingų arbitražo sprendimų. Ankstesniame VKAT arbitražo procedūros reglamente bylų sujungimo klausimo nebuvo reglamentuota, todėl sujungimas vykdavo šalių sutarimu. Ga-

limybė bylas sujungti šalių sutarimu numatyta ir Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 37 straipsnyje. Taigi bylų sujungimas vykdavo tik šalių pritarimu, o nesant šalių sutarimo dėl bylų sujungimo, arbitražo bylų sujungimas nevyko, nors tam tikrais atvejais tai būtų prasminga ir ekonomiška.

Sprendžiant šį klausimą, atsižvelgus į arbitražo bylų sujungimo reglamentavimo tendencijas, VKAT Reglamentas buvo papildytas nauju 21¹ straipsniu „Arbitražo bylų sujungimas“.

Į vieną arbitražo bylą gali būti sujungtos viena ar daugiau arbitražo bylų, nagrinėjama pagal Reglamentą. Bylų sujungimo klausimas VKAT gali būti sprendžiamas šalies prašymu, pateiktu ne vėliau kaip jos pirmasis pranešimas kiekvienoje kitoje keliamoje arbitražo byloje, kurią prašoma sujungti, nebent kitos šalys neprieštarautų (21¹ straipsnio 2 dalis).

Reglamento 21¹ straipsnio 1 dalyje numatyti trys galimi arbitražo bylų sujungimo atvejai:

- 1) kai šalys susitarė dėl bylų sujungimo; arba
- 2) kai reikalavimai arbitražo byloje yra pareikšti pagal tą patį arbitražinį susitarimą (išlygą) ar susitarimus (išlygas); arba
- 3) kai reikalavimai arbitražo byloje nėra pareikšti pagal tą patį arbitražinį susitarimą (išlygą) ar susitarimus (išlygas), tačiau arbitražo bylos yra tarp tų pačių šalių, ginčai tokiose byloje kyla iš tų pačių teisinių santykių ir VKAT nusprendžia, kad toks arbitražinis susitarimas (išlyga) arba susitarimai (išlygos) yra tarpusavyje suderinami.

Taigi VKAT turi diskreciją spręsti dėl bylų sujungimo ir tais atvejais, kai nėra bendro šalių susitarimo dėl bylų sujungimo, o prašymą dėl sujungimo pateikia viena iš šalių.

Atsižvelgiant į bylų stadiją, kurioje keliamas arbitražo bylų sujungimo klausimas, gali susiklostyti kelios skirtingos situacijos: a) kai prašomos sujungti bylos yra pradinėje stadijoje, t. y. iki arbitražo teismo suformavimo; b) kai bent vienoje jungtinoje arbitražo byloje jau su-

⁴ Pasikeitus dalių numeravimui, ankstesnės reglamento redakcijos (2021) 42 straipsnio 4–7 dalys atitinka 2023 m. redakcijos Reglamento 5–8 dalis.

formuotas arbitražo teismas. Pastaruoju atveju sprendimą dėl bylų sujungimo VKAT priima išklauses ne tik visas šalis, bet ir paskirtus arbitrus, taip pat atsižvelgęs į visas, VKAT nuomone, reikšmingas aplinkybes, įskaitant arbitražo teismo sudėtis, atitinkamų arbitražo bylų stadijas (21¹ straipsnio 3 dalis).

Arbitražo bylos sujungiamos į tą arbitražo bylą, kuri buvo anksčiausiai iškelta (pateiktas ieškinys arba pranešimas apie arbitražą), nebent visos sujungiamų arbitražo bylų šalys nusprendžia kitaip. Jei neįmanoma nustatyti, kuri byla iškelta anksčiausiai, sprendžia VKAT pirmininkas atsižvelgdamas į ginčo aplinkybes.

Pažymėtina, kad, vadovaujantis papildyta Reglamento 20 straipsnio 1 dalimi, arbitražo bylą sujungus su kita arbitražo byla, arbitro įgaliojimai baigiasi. Taigi, sprendžiant dėl arbitražo bylų sujungimo, be 21¹ straipsnio 3 dalyje numatytų aplinkybių, gali būti atsižvelgta ir į šalių pozicijas dėl galimos arbitražo teismo sudėties sujungtoje byloje, arbitražo teismo byloje jau atliktą darbą, jo atlyginimą ir dėl to galimai perskaičiuotinas arbitražo rinkliavas, galimybę tęsti nagrinėjimą ir kitas aplinkybes, taip pat arbitražo proceso principus, numatytus Reglamento 6 straipsnyje.

3. UŽSTATAS ARBITRAŽO IŠLAIDOMS UŽTIKRINTI (34¹ STRAIPSNIS)

Ginčui spręsti arbitraže ginčo šalims reikia lėšų. Dažniausiai, jei šalys nesutarė kitaip, arbitražo teismas sprendime išsprendžia arbitražo išlaidų paskirstymo šalims klausimą⁵. Taigi arbitražo teismas gali įpareigoti pralaimėjusią šalį atlyginti laimėjusios šalies patirtas pagrįstas išlaidas ar jų dalį. Ši „išlaidų perkėlimo“ taisyklė iš laimėjusios šalies pralaimėjusiai šaliai savaime gali būti veiksminga priemonė atgrasyti šalis nuo nepagrįstų ieškinių arba gynybos (priešieškinių). Tačiau tokio išlaidų priteisimo rizika pasireiškia, kai šalis, iš kurios priteisiamos šios išlaidos, neturi lėšų šioms išlaidoms apmokėti arba jokio turto, iš kurio būtų galima išieškoti priteistas išlaidas⁶.

Tarptautinėje arbitražo praktikoje šiai rizikai mažinti žinomas instrumentas – užstatas arbitražo išlaidoms užtikrinti (angl. *security for costs*). Tokiu atveju arbitražo teismas gali įpareigoti ieškinio ar priešieškinių reikalavimus pareiškusią šalį pateikti užstatą kitos šalies arbitražo išlaidoms užtikrinti, jei reikalavimai būtų atmesti ir ji turėtų atlyginti kitos šalies arbitražo išlaidas.

2023 m. VKAT Reglamentas papildytas nauju 34¹ straipsniu, reglamentuojančiu užstato arbitražo išlaidoms užtikrinti galimybę, jo nustatymo sąlygas ir tvarką bei galimus nustatyto įpareigojimo pateikti užstatą arbitražo išlaidoms užtikrinti nevykdymo padarinius. Reikia pažymėti, kad užstatas arbitražo išlaidoms užtikrinti taikytinas tik išimtiniais atvejais, šalies prašymu, išklausing šalių nuomones ir atsižvelgus į kitas aplinkybes.

Sprenddamas klausimą dėl užstato arbitražo išlaidoms užtikrinti, arbitražo teismas privalo įvertinti (34¹ straipsnio 2 dalis):

- 1) arbitražo bylos šalies pareikštų ieškinių / priešieškinių ir atsikirtimų *prima facie* pagrįstumą;
- 2) reikalavimus pareiškusios arbitražo bylos šalies galimybes įvykdyti nepalankų arbitražo teismo sprendimą dėl arbitražo išlaidų;
- 3) reikalavimus pareiškusios arbitražo bylos šalies turimą turtą, iš kurio būtų galimas nepalankaus arbitražo teismo sprendimo dėl arbitražo išlaidų įvykdymas;
- 4) įpareigojimo pateikti kitos šalies arbitražo išlaidų užtikrinimo tikslingumą, atsižvelgiant į visas byloje reikšmingas aplinkybes;
- 5) bet kokias kitas svarbias aplinkybes.

Arbitražo teismas gali įpareigoti šalį pateikti užstatą bet kokiu būdu, kurį arbitražo teismas laiko tinkamu (34¹ straipsnio 1 dalis). Šaliai nevykdant arbitražo teismo nutarties ar dalinio sprendimo dėl užstato arbitražo išlaidoms užtikrinti pateikimo, arbitražo teismas gali visa apimtimi ar iš dalies sustabdyti tokios šalies

⁵ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 48 straipsnio 3 dalis.

⁶ CI Arb guidelines on Applications for Security for Costs. London: Chartered Institute of Arbitrators, 2016, p. 1–2.

reikalavimų nagrinėjimą arba palikti ieškinį nenagrinėtiną, priimdamos atitinkamą nutartį arba arbitražo teismo sprendimą (34¹ straipsnio 3 ir 4 daly).

Sprendžiant, kaip pateikti užstatą arbitražo išlaidoms užtikrinti, išlaidos, kurioms užtikrinti skirtas užstatas, turėtų būti suprantamos kaip šalies pagrįstos teisinio atstovavimo ar kitos išlaidos, neapimant arbitražo institucijos rinkliavų, nes paprastai VKAT arbitražo rinkliavas už ieškinį (pranešimą apie arbitražą) moka ieškovas, o už priešieškinį – atsakovas (Reglamento 7 straipsnis), todėl pralaimėjimo atveju arbitražo rinkliavos, nesant kitokio šalių susitarimo ar arbitražo teismo sprendimo dėl arbitražo rinkliavų paskirstymo, ir liktų pralaimėjusiai šaliai.

4. ARBITRAŽO RINKLIAVŲ PERŽIŪRĖJIMAS

Kartu su Reglamentu peržiūrėti ir nuo 2023 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauji arbitražo rinkliavų dydžiai, numatyti Reglamento Priede Nr. 2 „Arbitražo rinkliavos ir jų mokėjimo tvarka“.

Paduodant ieškinį ar pranešimą apie arbitražą ar priešieškinį mokėtina 600 Eur ir atitinkamo PVM dydžio registravimo rinkliava. Arbitravimo rinkliavos dydis nustatomas pagal ieškinio (pranešimo apie arbitražą), priešieškinio reikalavimų (ginčo) sumas, atsižvelgiant į ieškinio (pranešimo apie arbitražą) pateikimo būdą (per informacinę sistemą ARBIS ar ne), arbitrų skaičių, taip pat naują kriterijų – ginčo sudėtingumą.

Kaip žinoma, maža ginčo reikalavimų suma nerodo ginčo sudėtingumo. Todėl Priedas Nr. 2 papildytas nuostata, leidžiančia, kai ginčas sudėtingas, perskaičiuoti arbitravimo rinkliavos dydį, vadovaujantis neturtiniams ginčams taikoma arbitravimo rinkliavos skaičiavimo tvarka. Be to, Reglamento 13 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad bet kuriuo arbitražinio nagrinėjimo metu

VKAT pirmininkas, atsižvelgdamas į padidėjusias arbitražo išlaidas ar padidėjusią pareikštų reikalavimų sumą, ar didesnę ginčo sudėtingumą, gali perskaičiuoti arbitravimo rinkliavos dydį ir nurodyti šaliai (arba šalims, jei jos susitarė dėl arbitražo rinkliavų mokėjimo tvarkos) per VKAT pirmininko nustatytą terminą sumokėti papildomas sumas.

Kartu peržiūrėta ir iki 800 Eur (neįskaitant PVM) padidinta rinkliava už prašymo dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo iki arbitražo teismo suformavimo nagrinėjimą (Reglamento Priedas Nr.1).

Taip pat suvienodinta arbitražo rinkliavų nustatymo ginčams, kylantiems iš finansinių paslaugų ir draudimo teisinių santykių (Reglamento Priedas Nr. 3), tvarka, numatyta arbitražo rinkliavas nustatyti pagal Reglamento Priedą Nr. 2. Analogiškai, sporto srityje kylančių ginčų, nagrinėtinų pagal Reglamento Priedą Nr. 4, arbitražo rinkliavos nuo 2023 m. sausio 1 d. nustatytinos kaip už neturtinius ginčus pagal Reglamento Priedo Nr. 2 3 punktą.

IŠVADOS

Aptarti VKAT Reglamento pakeitimai, įsigalioję nuo 2023 m. sausio 1 d., rodo šiuolaikinio arbitražo proceso tendencijas ir vystymąsi, nustato aiškesnes arbitražo proceso taisykles, atliepiančias proceso ypatumus esant arbitražo proceso finansavimui, numatančias platesnes galimybes sujungti arbitražo bylas, taip pat užstato arbitražo išlaidoms užtikrinti nustatymo sąlygas ir tvarką. Manytina, kad šie pakeitimai ypač prisidės nagrinėjant didesnius ir sudėtingesnius ginčus tiek nacionaliniu lygmeniu, tarp Lietuvos įmonių ar verslininkų, tiek tarptautiniu mastu, leis pritraukti vis daugiau ginčų tarp užsienio įmonių ar su užsienio įmonėmis spręsti Lietuvoje.